

ŠEMETŲ GENEALOGIJA XV–XVI AMŽIUJE

Saulė Viskantaitė-Saviščeviė

Jaunesnioji mokslo darbuotoja
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Lietuvos statutų ir Lietuvos Metrikos tyrimų grupė
Tel. 268 72 96

Įvadas

Istorikui, ketinančiam visuomenei pristatyti paskiros Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) bajorų giminės tyrinėjimo rezultatus, neišvengiamai kyla klausimas: kaip pagrįsti savo tyrimo objekto pasirinkimą? Aktualių istorijos faktų pažinimo, giminės reikšmės visuomenėje nustatymo ar panašių klausimų iškėlimas genealogijos specialisto čia lyg ir nepateisina, kadangi jiems priešpriešinamos per XX a. lietuvių istoriografijos suformuluotos bei įsigalėjusios nuostatos apie LDK bajorų moralinį nuopuolį, spartų sulenkėjimą, nusikaltamą nesirūpinimą valstybės reikalais ir t. t. Tad ar iš viso verta aukoti dėmesį šiai „padermei“ pažinti? Ilgą laiką buvo manoma, kad yra kitų, istoriko plunksnos labiau vertų tyrimo objektų. Tačiau per pastarąjį dešimtmetį požiūris į bajoriją akivaizdžiai pradėjo keistis: vienas po kito pasirodė bajorijai ar paskiriems jos atstovams skirti tyrimai. Iš jų puslapių į mus pažvelgia visiškai kitokia bajorija: politikai ir kariai, rašytojai ir poetai, mokslininkai ir mecenatai, savo protą bei energiją paskyrę ne tik savanau-diškiems tikslams pasiekti. Šių bajorų giminių istorijos teikia mums žinių apie socialinių LDK struktūrų raidą, lėtą, bet neišvengiamą kaitą,

tęstinumus bei lūžius, padedančius giliau suvokti ir tiksliau įvertinti dramatiškiausius mūsų valstybės istorijos įvykius. Taip bent jau iš dalies atkuriamas mūsų visuomenės ryšys su senosios Lietuvos valstybės kilminguoju sluoksniu.

Šemetų giminės vardas plačiau išgarsėjo prieš dešimtmetį, kai buvo paskelbtas XVII a. poeto Mikalojaus Kazimiero Šemetos kūrinio „Reliacija apie Žemaitijos patekimą ir išėjimą iš švedų globos“ originalus tekstas su vertimu į lietuvių kalbą. Autorius čia prisistato kaip žemaičių bajoras, kildinęs save iš Kęsgailių ir Zbaražskių (Kaributaičių) giminių¹. Todėl neretas šių dienų istorikas, išgirdęs Šemetų pavardę, „atgaline data“ ją sieja su Žemaitija². Tačiau ar Šemetos iš tiesų buvo žemaičiai?

Istoriografijoje šis klausimas jau buvo kel-tas. Janas Glinka teigė, kad Šemetos tebuvo

¹ Mikalojaus Kazimiero Šemetos „Reliacija“ / Spaudai parengė ir vertė Eugenija Ulčinaitė. Vilnius, 1994, p. 39. Atkreipkime dėmesį į toli gražu nevienareikšmį Mikalojaus Kazimiero Šemetos santykį su „Reliacijoje“ aprašytais įvykiais. Pats kūrinio autorius 1655 m. spalio 20 d. pasirašė Kėdainių sutarties dokumentą. Žr.: *Konopczyński WL, Lepszy K.* Akta ugody Kiedańskiej 1655 roku // *Ateneum Wileńskie*, rok X, 1935, s. 206.

² *Gudavičius E.* Lietuvos istorija nuo seniausių laikų iki 1569 metų. Vilnius, 1999, p. 619.

plačios žemaičių kilmingojo Klausučio giminės palikuonių šaka. Tačiau nors istorikas tam dėjo labai daug pastangų, jam pavyko patvirtinti tik Šemetų kilmę iš Vaverkos (Voverio) ir Dzitvos (Ditvos) (*Váverka* ir *Dzitva*, dabart. Baltarusijos ter., netoli Lydos) tėvono Galigino³ giminės. O vadinamųjų Klausučių ryšiai su Žemaitija buvo tik spėjami⁴. J. Glinkos tyrinėjimai nebuvo paremti platesne šaltinių baze. Be to, iš esmės jie apėmė tik XV a. Atsižvelgdami į autoriaus spėjimus galime pažymėti, jog darbai ypač trūko Žemaitijos istorijos šaltinių. Pastarusius į Šemetų giminės genealogiją plačiau įtraukė Krzysztofą Pietkiewiczius. Šemetomis istorikas susidomėjo tirdamas Kęsgailių giminės žemėvaldos formavimąsi⁵. Nors jis pateikė pakankamai tikslų Šemetų genealoginį medį, lenkų istoriką domino ne tiek giminės istorija, kiek jos vaidmuo paveldint dalį Kęsgailių latifundijų. Dėl to Šemetų giminės istorijos klausimą galima kelti dar kartą.

Šio straipsnio tikslas – detaliai pateikti šaltinių medžiaga grindžiamą XV–XVI a. Šemetų giminės genealogiją ir įvertinti šios giminės socialinę padėtį LDK.

Šemetų giminės kilmės hipotezės ir XV amžiaus pirmosios pusės genealogija

Lietuvos bajorija savo kilme pradėjo domėtis vėlai. Ankstyviausieji bandymai ją pažinti pastebimi XVI a. pradžios Lietuvos metraščio

³ Tiek šaltiniuose, tiek historiografijoje šio vardo užrašymo formos įvairuoja. Kai kurias jų kursyvų pateikiame ir šiame tekste. Tačiau laikomės nuomonės, jog jis turėtų būti rašomas Galiginas.

⁴ *Glinka J. Ród Klausucia w wiekach XIII–XVI, cz. I // Studia źródłoznawcze, Commentationes. Poznań, 1959, t. 4, (toliau – Glinka J. Ród Klausucia), s. 85–107; cz. II, 1960, t. 5, s. 35–55.*

⁵ *Pietkiewicz K. Kieżgajłowice i ich latyfundiów do połowy XVI wieku. Poznań, 1982 (toliau – Pietkiewicz K. Kieżgajłowice), s. 50–53.*

Plačiau sąvade, vadinamojoje Bychovco kronikoje. Rašant Lietuvos valstybės istoriją čia buvo panaudotos LDK didikų Goštautų, Drucikių, Alšėniškių, Olekaičių ir kitų žymesnių giminų kilmės tradicijos, kuriose atsiminimai buvo susipynę su prasimanymais, o realūs įvykiai – su legendomis⁶. Per XVI a. iškilusios naujos Lietuvos didikų giminės intensyviai „kūrė“ savo kilmės teorijas Lietuvos metraščių dvasia⁷.

XVII a. herbynuose jau galima aptikti ne vieną nedidelių giminės kilmės legendą. Juose įamžinta ir Šemetų kilmė, matyt, atspindinti šeimos tradicija. Pirmasis ją užrašė Szymonas Okolskis. Šemetas jis kildino iš *Golgunto* sūnaus arba brolio *Kormulto*⁸. Šią nuomonę į pirmąjį Lietuvos bajorijos herbą įtraukė ir Albertas Vijūkas-Kojalavičius. Tačiau jis atmetė S. Okolskio pateiktas žinias, neva *Kormultas* buvo vedęs didžiojo kunigaikščio (dk) Vytauto seserį *Kacę* (*Kacza*) ar *Racę*⁹, kadangi tokių valdovo seserų šaltiniai nemini. A. Kojalavičius teigė, kad 1413 m. Horodlėje lietuvių bajorams priimant lenkų herbus dalyvavo ir *Golginas* su broliu *Kormultu*, kurie buvę Klausučio vaikaičiai¹⁰.

⁶ Lietuvos Metraštis: Bychovco kronika / Vertė, įvadą ir paaiškinimus parašė Rimantas Jasas. Vilnius, 1971, p. 30, 31.

⁷ Apie vieną tokių atvejų žr.: *Lazuka S. Leonas Sapiega (Gyvenimas, valstybinė veikla, politinės ir filosofinės pažiūros)*. Vilnius, 1998, p. 18.

⁸ Jį citavęs J. Glinka naudojosi *Okolski Sz. Orbis Polonus. Kraków, 1643, t. 2, s. 9, 13, 14. Žr.: Glinka J. Ród Klausucia, cz. I, s. 95.*

⁹ Kraujo ryšiais su dk Vytauto šeima gyrėsi ne vien Šemetos. Lygiai taip pat elgėsi ir Bilevičių giminė. Beje, nuo XVI a. vidurio abi šios giminės buvo susisaisčiusios vedybiniais ryšiais. Žr.: *Saviščevas E. Bilevičių giminės kilmė ir genealogija XV–XVI a. // Lituania. 2001, Nr. 4 (48), (toliau – Saviščevas E. Bilevičiai), p. 3–22.*

¹⁰ *Kojalowicz W. Herbarz rycerstwa Wielkiego Księstwa Litewskiego, tak zwany Compendium / Wydał F. Piekoskiński. Kraków, 1897 (toliau – Kojalowicz W. Herbarz), s. 3, 120.*

iš Šemetos tėvavardžio. Pirmą kartą Šemeta minimas tarp 1440 ir 1450 m., kai dk jam ir jo broliui Rimkui suteikė valdų¹⁷. Vėliau Rimkus neminimas¹⁸.

XV a. viduryje Šemeta susigiminiavo su vienu galingiausių Žemaitijos žemvaldžių (1436–1440 m. buvusiu Žemaitijos seniūnu) Kantautu – vedė jo dukrą, kurios vardas nėra žinomas¹⁹. Vedybos buvo labai sėkmingos, nes, mirus palikuonių neturėjusiam Kantauto sūnui Jonui, beveik visas turtas atiteko Šemetos ir Kantautaitės sūnui Mikalojui²⁰. Pastarasis tikrai turėjo brolių Joną, kuris buvo gimęs iš kitos

Šemetos santuokos. Abu Šemetaičiai davė pradžią dviem Šemetų giminės šakoms²¹ (žr. pirmąją ir antrąją genealogines lenteles).

Prieš pradėdami aptarti kiekvieną šaką, pabandysime keliais žodžiais apibūdinti Šemetos šeimos visuomeninę padėtį. XV a. šaltiniuose Šemetų giminės atstovai nevardinami nei valstybės pareigūnais, nei seniūnijų laikytojais, dėl to būtų sunku šią giminę priskirti prie kurio nors Lietuvos bajorijos sluoksnio. Kraujo ryšys su Galiginaičiais leidžia spėti, jog ir Šemeta turėjo būti artimas dk dvarui. Beje, Šemetų ryšį su Galiginu rodo ir ta aplinkybė, kad ši giminė naudojo Horodlėje Galigino gautą *Gulbės* herbą²² (žr. Šemetų giminės atstovų antspaudus (pav.)). Kad Šemetos socialinis statusas nebuvo žemas, rodo ir jo santuoka su Kantauto dukterimi. Galiausiai verta pažymėti, kad abu Šemetos sūnūs minimi kaip dk dvarionys²³. Kuris iš Šemetos sūnų buvo vyresnis – nėra aišku. Jonas pirmą kartą šaltiniuose minimas 1488 m., o Mikalojus – 1497 m. Todėl susidaro įspūdis, kad Jonas Šemetaitis buvo vyresnis. Tačiau nuo jo palikuonių genealogijos aptarimo ir pradėsi-

¹⁷ [...] Самъ великий князь Немоиковичу Шемету а Римьку дворецъ Довггаилоу Вошвиловича. Логвинъ[...] LM. 3-oji UžK, p. 60. Regis, šias valdas reikėtų lokalizuoti Volkovskio paviete. Kadangi šis dokumentas yra nedatuotas, Šemetos ir Rimkaus Nemeikaitių metus, kada jie pirmą kartą minimi šaltiniuose, rašysime pagal raštininko Logvino veiklą – 1440–1450. Žr.: Urzędniccy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy / Opracował Henryk Lulewicz i Andrzej Rachuba. Kórnik, 1994 (toliau – Urzędniccy centralni), s. 120. Plg. *Wolff J.* Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego 1386–1795. Kraków, 1885 (toliau – *Wolff J.* Senatorowie), s. 254.

¹⁸ Apie jo palikuonis žr. *Glinka J.* Ród Klausucia, cz. I, genealoginė lentelė.

¹⁹ Šis faktas į istoriografiją ilgai nebuvo įtrauktas. Netgi K. Pietkiewiczčius, kruopščiai tyrinėjęs Šemetų genealogiją, jį pateikė tik kitame savo darbe. Žr.: *Pietkiewicz K.* Wielkie Księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Poznań, 1995, s. 134. Beje, apie Šemetų giminystę su Kantautu jau seniai žinojo Konstantinas Jablonskis. Tai matyti iš jo ranka braižytų fragmentiška Kantautų ir Šemetų giminii genealogijų. Be to, privačioje šio istoriko senų dokumentų kolekcijoje atsidūrė ir XVI a. pabaigoje sudarytas Kantauto turto paveldėtojų sąrašas. Žr. 20 šio darbo išn.

²⁰ Nemažą dalį Kantauto valdų teko atiduoti Jono Kantautaičio žmonai Jadvygai Sudimantaitei. Apie Kantauto turto dalybas žr.: Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAB RS), f. 37, b. 2332. Šis dokumentas yra išsamnesnis už istoriografijoje jau naudojamą K. Jablonskio turėtą dokumentą (LMAB RS, f. 256, b. 3637). Taip pat žr.: Акты Литовской Метрики // Собр. Ф. И. Леонтовичем. Варшава, 1896, ч. 2 (toliau – АЛМ), с. 61, 62; plg. LM (1427–1506). Užrašymų knyga 5, Vilnius, 1993, p. 246; LM (1522–1530). 4-oji Teisimų bylų knyga. Vilnius, 1997 (toliau – LM. 4-oji TBK), p. 392, 393, Nr. 492.

²¹ *Glinka J.* Ród Klausucia, cz. II, s. 50, 51; *Pietkiewicz K.* Kieżgajtowie, s. 51; Tokios pat nuomonės laikėsi ir K. Jablonskis. Žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 1028. Iš šių tyrinėtojų konteksto kiek „iškrinta“ Stasio Ylos samprotavimai apie Šemetų giminę. Istoriko teigimu, Merkelis Šemeta (neaišku, kuris) buvo plačios giminės atstovas. Jos lizdas – Šemetavo (Šemetavo) dvaras, vėliau ir miestelis Šemetas (Šemetas), Svėrių (Svierių / Svyrių) parapijoje, apie 40 km į pietus nuo Švenčionių. Be to, S. Yla nurodo, jog artimiausi Šemetų kaimynai buvo kunigaikščiai Svyriai, su kuriais Šemetos buvo ir susigiminiavo. Iš tiesų LM yra užfiksuota, jog XVI a. viduryje Martynas ir Jonas Jurgaičiai Šemetos buvo vedę seseris kunigaikštystės Sofiją ir Barbarą Svyrytes. Žr.: *Pietkiewicz K.* Kieżgajtowie, s. 53. Tiesa, S. Yla bando įtikinti, jog Sofijos Svyrytės vardas buvęs Mirosława. Žr.: *Yla S.* Śiluva žemaičių istorijoje. Boston, 1970 (toliau – *Yla S.* Śiluva), p. 77.

²² Tiesa, Šemetų giminės atstovų sfragistikos šaltiniai yra labai vėlyvi – tik iš XVI a. vidurio.

²³ *Pietkiewicz K.* Dwór Litewski wielkiego księcia Aleksandra Jagiellończyka (1492–1506) // Lietuvos valstybė XII–XVIII a. Vilnius, 1997, p. 107, 113.

me. Šiai mūsų nuostatai neprieštarauja ir tas faktas, kad Mikalojaus įpėdinių bei vaikaičių socialinė padėtis neabejotinai buvo aukštesnė. Jų aukštą statusą būtų galima sieti su Kantau- to žemėvaldos paveldėjimu.

Jono Šemetaičio giminės šaka (pirmoji genealoginė lentelė)

Vyresnysis Šemetos Nemeikaičio sūnus Jonas, minimas 1488 m. kaip dk Kazimiero dvarionis²⁴, prieš 1495 m. jau buvo miręs²⁵. Jono žmonos vardas šaltiniuose neminimas, o jų sūnus Jurgis tiesiogiai įvardytas tik vieninteliame dokumente. Tiesa, jame pateikta informacija yra nepaprastai įdomi. 1517 m. LDK žemės maršalka ir Slonimo laikytojas Jonas Mikalojaitis Radvila, padedamas valdovo maršalkos, sekretoriaus ir Šiaulių laikytojo Mikalojaus Miknaičio Račkaičio, sprendė Miklašo ir Lenarto Butkaičių našlių Afros ir Marušos ginčą dėl Ditos dvaro valdų bei miško, buvusio šalia Vossyliškio. Valdoms atriboti Afra Lenartienė Butkaitienė pasirinko patikėtinį – „poną“ Jurgį Šemetą²⁶. Kaip rodo J. Glinkos atlikti Galigino giminės genealogijos tyrimai, beveik visi byloje minimi asmenys buvo kilę iš šios giminės²⁷. Šis dokumentas ypač svarbus tuo, kad čia, ko gero, paskutinį kartą matomas Šemetų ryšys su Ditos valda. XVI a. 3–5-ojo dešimtmečių šaltiniuose Šemetos dažniausiai vadinami Slonimo bajorais. 1528 m. kariuomenės surašyme

Slonimo bajorų sąrašė minimi „Jurgio Šemetos vaikai“. Tad jie turėjo būti jauni, bent jau vienas iš jų, matyt, buvo pilnametis²⁸.

Apytikrę Jurgio Šemetos mirties datą galima nustatyti iš jo žmonos gyvenimo aplinkybių. J. Šemeta buvo vedęs Margaritą²⁹ Budilaitę, kuri vėliau ištekėjo už dar vieno Galigino giminės palikuonio – Jono Jundilos. Pastarasis 1522 m. dar gyveno³⁰, bet 1528 m. pradžioje tikrai jau buvo miręs³¹. Su šiuo vyru M. Budilaitė susilaukė sūnaus Juozapo. O su Jurgiu Šemeta ji turėjo 3 vaikus: Joną, Martyną ir Oną³². Šaltiniai mini, kad M. Budilaitė dar buvo gyva 1542 m. birželio 25 d.³³ Tad tikėtina, kad Jurgis Šemeta mirė XVI a. 2–3-iojo dešimtmečių sandūroje.

Regis, jauniausias Jurgio ir Margaritos Šemetų vaikas buvo duktė Ona, aktuose minima apie 1565–1572 m. Ji ištekėjo už Ščasno Jonaičio Skinderio ir jau 1572 m. vadinama našle³⁴.

Valdovo dvarionis³⁵ Martynas Šemeta, šaltiniuose minimas tarp 1536–1569 m., buvo ve-

²⁸ РИБ. Петроград, 1915, т. 33, с. 39. 94. Tai, kad jie buvo jauni, liudija įrašas „Юрия Шеметовича дети“.

²⁹ Šaltiniuose jos vardas rašomas dvejopai: Margarita (žr.: LM (1542 m.). 11-oji Teismų bylų knyga. Vilnius, 2001, p. 42–44, Nr. 38; LM (1540–1541). 10-oji Teismų bylų knyga. Vilnius, 2003, p. 175, Nr. 274; Marina (žr.: Lietuvos Metrika (1528–1547). 6-oji Teismų bylų knyga. Vilnius, 1995 (toliau – LM. 6-oji TBK), p. 219, Nr. 308; LM. 4-oji TBK, p. 219, Nr. 254. Gali būti, kad abu šie vardai buvo traktuojami kaip sinonimai: Margarita – graikiškai „perlas“; Marina – lotyniškai „jūros, jūrų, jūrinis“. Be to, Margaritos ir Marinos vardadieniai sutampa (abu kovo 13 ir liepos 30 dienomis).

³⁰ Glinka J. Ród Klausucia, cz. I, genealoginė lentelė.

³¹ 1528 m. sausio 27 d. byla atskleidžia, jog tuomet Jonas Jundila jau buvo miręs, nes čia aptariami klausimai, susiję su jo testamentu, kuriame minimas J. Jundilos ir M. Budilaitės sūnus Juozapas. Žr.: LM. 4-oji TBK, p. 219, Nr. 254.

³² Pietkiewicz K. Kiczgajtowic, s. 52; Boniecki A. Poczet rodow w Wielkiem Księstwie Litewskiem XV i XVI w. Warszawa, 1887 (toliau – Boniecki A. Poczet), s. 344. Žr. šio darbo 28 išn.

³³ LM. 6-oji TBK, p. 219, Nr. 308.

³⁴ Pietkiewicz K. Kiczgajtowic, s. 53.

³⁵ Taip vadinamas 1542 m. Žr.: LM. 6-oji TBK, p. 217, Nr. 305.

²⁴ Русская историческая библиотека: Литовская Метрика. Санкт-Петербург, 1910 (toliau – РИБ), т. 27, с. 256.

²⁵ Акты Литовско-русского государства / Изд. М. В. Довнар-Запольским. Москва, 1899, вып. I, с. 74; Pietkiewicz K. Kiczgajtowic, s. 51, 52. Neaišku, kodėl K. Pietkiewiczius šią Šemetų šaką veda ne nuo Jono Šemetaičio, o nuo jo vienintelio sūnaus Jurgio.

²⁶ РИБ. Петербург, 1903, т. 20, с. 459–461.

²⁷ Glinka J. Ród Klausucia, cz. I, genealoginė lentelė.

deş Svyrių kunigaikštystę Sofiją Jokūbaitę. Su ja susilaukė sūnaus Jono, kuris vienintelį kartą paminėtas 1567 m. spalio 7 d. Volkovysko pašauktinių bajorų sąrašė³⁶. Apie jį daugiau nieko nežinome. Gali būti, kad 1609 m. minimas Volkovysko žemės teismo „teisėjais“ Kristupas Jonaitis Šemeta³⁷ buvo pirmiau minėto Jono sūnus. Martynas Jurgaitis Šemeta aktuose dar yra minimas 1569 m.³⁸

Šaltinių informacijoje sunku pastebėti, kad Martyno Šemetos vyresniojo brolio Jono šeima būtų buvusi kuo nors pranašesnė. Tiesa, 1528 m. Jonas Jurgaitis Šemeta atskirai nuo brolio išrengė raitelį nuo Rudaminos valdų³⁹. Kaip ir brolis, Jonas Šemeta buvo dk dvarionis. Jis buvo vedęs Martyno žmonos seserį, kunigaikštystę Barbarą Jokūbaitę Svyrytę⁴⁰. Tačiau tai nereiškė, kad brolių santykiai buvo labai artimi. Lietuvos Metrikos įrašai liudija, kad jie dažnai bylinėjosi dėl įvairių skriaudų ir abipusių įžeidinėjimų⁴¹.

XVI a. pirmojoje pusėje Jurgio Šemetos vaikų pagrindinis veiklos arealas buvo Volkovysko pavietas. Būtent dėl jame esančių valdų broliai ir ginčijosi. Beje, Onos Jurgaitės Šemetaitės vyras Ščasnas Skinderis irgi buvo kilęs iš šio pavieto⁴².

Taigi tiek šeimos turtinė padėtis, tiek jos narių situacinių socialinis statusas rodo, kad XVI a. vyresniosios Šemetų giminės šakos atstovai vos išsiskyrė iš pavieto bajorijos. Bene ryškiausias jų išskirtinumo bruožas ir buvo tebeišlaikomas ryšys su valdovo dvaru.

Vienintelis Jono Šemetos ir Barbaros Svyrytės įpėdinis buvo Vaitiekus, šaltiniuose minimas 1542–1578 m. Jis buvo vedęs du kartus: pirmą kartą prieš 1550 m. – Daratą Andraitę Zavišaitę, su kuria susilaukė dviejų vaikų (Merkelio ir Barbaros), o po Daratos mirties, apie 1567 m., Vaitiekus vedė antrą kartą – Mikalojaus Jurgevičiaus Paco dukrą Jadvygą⁴³. Sunku pasakyti, kas turėjo įtakos aiškiam Vaitiekaus Šemetos socialinės padėties pagerėjimui. XVI a. 7-ajame dešimtmetyje jis tapo Mažųjų Dirvėnų tijųūnu Žemaitijoje. Kaip vėliau matysime, Šemetų giminės pozicijos Žemaitijoje sustiprėjo XVI a. 5-ojo dešimtmečio viduryje, kai Žemaitijos seniūnu tapo Jeronimas Chodkevičius. Tačiau šios Šemetų šakos santykiai su Chodkevičiais – neaiškūs. Beje, kadangi ši giminės šaka nepaveldėjo Kantauto valdų, Žemaitijoje žemėvaldos ji neturėjo⁴⁴. Vis dėlto labiausiai tikėtina, kad daugiausia reikšmės Vaitiekaus Šemetos iškilimui turėjo ta aplinkybė, jog jis buvo vedęs Daratą Zavišaitę, kurios motina buvo Barbora Kęsgailaitė. XVI a. 6-ojo dešimtmečio viduryje išmirus Kęsgailų gimi-

³⁶ РИБ, т. 33, с. 863; *Pietkiewicz K. Kieżgajłowic*, s. 53.

³⁷ Археографический сборник документов, относящихся к истории Северо-западной Руси. Вильна, 1867, т. 4, с. 72. Tačiau šaltiniuose nėra užuominos, kad Jonas Martynaitis Šemeta būtų buvęs Volkovysko žemės teisėjas. Šias pareigas pačioje XVI a. pabaigoje ėjo Jonas Merkelaitis Šemeta, žr. toliau.

³⁸ Tuo metu perdavė sūnėno Vaitiekaus Jonaičio Šemetos žmonai dalį Merkinės valdų. LMAB RS, f. 256, b. 3345.

³⁹ РИБ, т. 33, с. 39, 94. Nuo tėvoniųjų Volkovysko valdų abu broliai 1528 m. išrengė 3 raitelius.

⁴⁰ *Pietkiewicz K. Kieżgajłowic*, s. 53. Nors K. Pietkiewiczzius teigia, kad Jonas Šemeta šaltiniuose minimas 1528–1567 m., regis, čia bus įsivėlusį klaida. XVI a. 7-ajame dešimtmetyje viešajame gyvenime jau aktyviai reiškėsi Jono sūnus. Todėl labai tikėtina, kad Jonas Šemeta jau buvo miręs.

⁴¹ LM. 6-oji TBK, p. 217, 218, Nr. 305; 218, Nr. 306; 221, Nr. 312; 225, 226, Nr. 323.

⁴² LM. 6-oji TBK, p. 196, Nr. 276.

⁴³ *Pietkiewicz K. Kieżgajłowic*, s. 53. 1569 m. J. Pacaitė jau minima kaip Vaitiekaus Šemetos žmona. Žr.: LMAB RS, f. 256, b. 3345.

⁴⁴ Tiesa, kronikininkas Maciejus Strykowski savo veikale šalia Stanislovo Šemetos mini Grigalių (Hregory) Šemetą, kuris buvęs Žemaitijos tijųūnas, žr.: *Strykowski M. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemodzkiego i ruskiego, przedytm nigdy od żadnego ani kuszzone, ani opisane z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doswiadczania*. Warszawa, 1978 (toliau – *Strykowski M. O początkach*), s. 567. Kadangi kituose šaltiniuose neradome jokio patvirtinimo apie minėto Jurgio turėtas pareigybes, šio darbo genealoginėje lentelėje jų nenurodysime.

nės palikuonims, visą jų turtą paveldėjo Barboros Kęsgailaitės Andrienės Zavišienės ir jos sesers Onos Stanisloviienės Šemetienės (žr. toliau) vaikai⁴⁵. Ko gero, Darata Zavišaitė į bendrus su Vaitiekumi Šemeta namus atnešė nemažą krautį, leidusį Šemetoms padidinti savo įtaką. Šiaip ar taip, Kęsgailų išmirimo ir Vaitiekaus Šemetos pasirodymo bei iškilimo Žemaitijoje datos yra labai artimos. V. Šemetos gyvenimo aplinkos pasikeitimą geriausiai iliustruoja 1567 m. kariuomenės surašymas, kuriame jis minimas tarp Žemaitijos „ponų tijųūnų“. Tuo metu iš jo išrengtų 16 raitelių bei 6 pėstininkų – 6 raiteliai ir 2 pėstininkai buvo statyti nuo Žemaitijos valdų (Žarėnų, Dubėnų, Baltmiškių, Graužų), 2 raiteliai ir pėstininkas – iš etninės Lietuvos (Merkinės, Degsnėnų) bei 8 raiteliai ir 3 pėstininkai – iš Volkovysko pavieto (Besėdų, Zazerjės ir Rusios duoklininkų)⁴⁶. Taigi dauguma valdų vis dar buvo Volkovysko paviete, o faktą, kad pats Vaitiekus Šemeta įsirašė kartu su Žemaitijos bajorais, be abejonės, lėmė jo einamos Mažųjų Dirvėnų tijųūno pareigos. Šias pareigas Vaitiekus Jonaitis Šemeta tikrai ėjo 1561–1570 m.⁴⁷

Rezidencijos perkėlimas į Žemaitiją buvo lemtingas. Tai matome iš Vaitiekaus Šemetos vaikų istorijos. Sūnus Merkelis ir dukra Barbora gimė iš Vaitiekaus Šemetos santuokos su Darata Zavišaitė⁴⁸. K. Pietkiewicziaus duomeni-

mis, Merkelis šaltiniuose minimas 1572–1594 m.⁴⁹ 1573 m. tėvas jam leido valdyti dalį turto⁵⁰. 1578 m. Merkelis vadinamas valdovo dvarioniu⁵¹. Vėliau jis paveldėjo iš tėvo tijųūno pareigybę⁵². O nuo 1586 m. tapo ir valdovo maršalka⁵³. 1581 m. buvo Žemaitijos mokesčių rinkėju⁵⁴. Jis buvo vedęs Pajūrio tijųūno ir Kražių tėvonio Stanislovo Jonušaičio (Radavičiaus)⁵⁵ dukrą Oną⁵⁶. Su ja Merkelis susilaukė trijų vaikų: Aleksandros, Andriaus ir Kristinos, kurie savarankiškai veikė jau XVII amžiuje. Ona nuo 1595 m. šeimos turtą tvarkė viena⁵⁷.

Merkelio sesuo Barbora tapo LDK stalininko ir Gandingos tijųūno Mikalojaus Dorohostaiskio sūnaus Petro⁵⁸, vėliau tapusio Smolensko vaivada, žmona. Ją šaltiniai mini tarp 1579–1581 m.⁵⁹

⁴⁹ Pietkiewicz K. Kieźgajłowic, s. 53. Tikslia jo mirties data laikoma 1594 m. rugpjūčio 22 d., žr.: Urzędniccy centralni, s. 96, 243. Iš aprašo žinomas paskutinis jo dokumentas, datuotas 1594 m. kovo 1 d., kuriuo suteikė žmonai teisę valdyti visą savo turtą. Žr. ОДВЦА, т. 4, с. 33, № 259.

⁵⁰ ОДВЦА, т. 1, с. 76, № 246.

⁵¹ ОДВЦА, т. 1, с. 43, № 334.

⁵² Mažųjų Dirvėnų tijųūnu jis vadinamas 1581 m. spalio 1 d. (ОДВЦА, т. 1, с. 75, № 22). Tačiau nėra žinių, jog koks nors kitas asmuo būtų įsivirtinęs šiose pareigose po Vaitiekaus Šemetos mirties. Lenkų istorikų teigimu, M. Šemeta šias pareigas ėjo jau 1580 m. Žr.: Urzędniccy centralni, s. 96, 243. Tačiau nuorodos į šaltinį nepatinkia.

⁵³ Taip nominuojamas nuo 1586 m. balandžio 26 d. iki 1593 m. liepos 27 d. (žr.: Urzędniccy centralni, s. 96, 243. LMAB RS, f. 256, b. 3404).

⁵⁴ Volumina legum. Petersburg, 1895, t. 2. s. 212.

⁵⁵ Акты издаваемые Виленскою Археологическою Комиссиею. Вильна, 1897 (toliau – АВК), т. 24, с. 133.

⁵⁶ Jablonskis K. Lietuvių kultūra ir jos veikėjai. Vilnius, 1973, p. 89–90.

⁵⁷ ОДВЦА, т. 3, с. 123, № 7. Nuo 1604 m. minima su sūnumi Andriumi Šemeta. Žr.: LMAB RS, f. 256, b. 2834, 2835.

⁵⁸ Dorohostaiskių genealogiją žr.: *Нарбут А. Н. Генеалогия Белоруссии*, вып. 4. Москва, 1996, с. 116.

⁵⁹ Pietkiewicz K. Kieźgajłowic, s. 53.

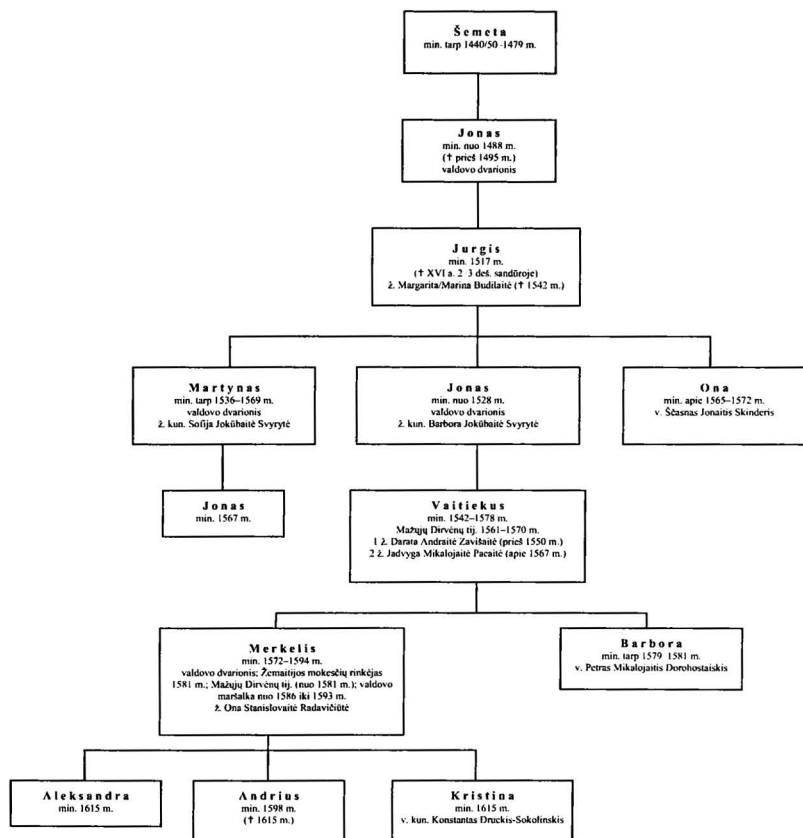
⁴⁵ Pietkiewicz K. Kieźgajłowic, s. 48–58.

⁴⁶ РИБ, т. 33, с. 1257.

⁴⁷ Vaitiekus Šemeta Mažųjų Dirvėnų tijųūnu minimas nuo 1561 m. gegužės 13 d. (žr.: LM (1553–1567). Viešųjų reikalų knyga 7, Vilnius, 1996 (toliau – LM, 7-oji VRK), p. 50, nr. 29) iki 1570 m. spalio 25 d. (Опись документов Виленского Центрального Архива Древних актовых книг, т. 1–8. Вильна, 1901–1912 (toliau – ОДВЦА), т. 1, с. 52, № 142). Levas Vladimirovas nurodo kitus Vaitiekaus Jonaičio tijųūnavimo metus – 1559–1571 m. *Vladimirovas L. Knygos istorija*. Vilnius, 1979 (toliau – *Vladimirovas L. KI*), p. 508.

⁴⁸ 1578 m. Merkelis Šemeta kartu su seseris Barboros vyrų Petru Dorohostaiskiu bylinėjosi su Zavišomis dėl valdų. ОДВЦА, т. 1, с. 52, № 144, 145, 154.

Pirmoji genealoginė lentelė

Mikalojaus Šemetaičio palikuonių šaka (antroji genealoginė lentelė)

Duomenys apie jaunesnįjį Šemetos sūnų Mikalojų ir jo šeimą kiek gausesni. Iš šaltinių aiškėja, kad tik jis vienas paveldėjo Kantauto palikimą, kurio centras buvo Šaukėnuose⁶⁰. 1497 m. Mikalojus Šemetaitis su žmona Margarita Dova(i)naite (*Margarita Dowanowna*) jiems priklausiusioje Šaukėnų bažnyčioje fundavo naują altorių ir užrašė jam dešimtinę iš savo Šaukėnų dvaro⁶¹. Regis, netrukus po to Mikalojus Šemeta mirė. 1499 m. Marina Šemetienė iš valdovo išprašė savo sūnams Jonui ir Stanislovui Mikalojaus Šemetos Žemaitijos valdų nuosavybės dokumentų patvirtinimą⁶². Paskutinį kartą Mikalojaus Šemetos žmona minima 1506 m. gegužės 8 d., paskui žinios apie ją nutrūksta.

Iš XV–XVI a. sandūros duomenų matyti, kad bent jau po Mikalojaus Šemetos mirties

⁶⁰ Kantauto turto dalybose su buvusia Jono Kantautaičio žmona Jadvyga Sudimantaitė (vėliau – Stanislovienc Bartošaitienė) minimas tik Mikalojus Šemeta. 1599 m. pateiktoje Kantauto palikuonių genealogijoje minima, kad Šemeta su Kantautaitė turėjo vieną sūnų Mikalojų. Žr. šio darbo 19, 20 išn.

⁶¹ Codex Medicensis scu Samogitae diocesis / Collegit P. Jatulis. Roma, 1984, t. 1 (toliau – CM), p. 140, 141. Beje, šis aktas buvo surašytas Šemetų Gniczno valdoje (Volkovysko pavietas). Plg. šio darbo 17 išn. Skirtingas Mikalojaus Šemetos žmonos įvardijimas atsispindi šaltiniuose ir istoriografijoje. Žr.: *Pietkiewicz K.* Kiczgajłowice, s. 51; *Br. Kviklys*, rašydamas apie Šaukėnus, minia Mikalojaus Šemetos žmonos Margaritos vardą. Žr.: *Kviklys B.* Mūsų Lietuva. Vilnius, 1992, t. 4, p. 467–468; S. Yla teigia, jog tai buvusi Margarita Dirvanaitė. Žr.: *Yla S.* Šiluva, p. 77; Grzegorz Błaszczyk nurodė Mikalojaus Šemetos žmoną – Margaritą Dovanaitę. Žr.: *Błaszczyk G.* Diecezja żmudzka od XV wieku do początku XVII wieku. Ustrój. Poznań, 1993 (toliau – *Błaszczyk G.* Diecezja żmudzka. Ustrój), s. 201; dar ji minima kaip Margarita Dova(i)naite (Margarita Dowanowna) – žr. CM, t. 1, p. 140, 141. Tokia pati problema yra iškilusi ir dėl Jurgio Šemetos žmonos Margaritos Budilaitės vardo rašybos – žr. šio darbo 29 išn.

⁶² 1499 m. spalio 20 d. tėvonių žemių – Šaukėnų, Lyduvėnų bei Karklėnų ir kt. – patvirtinimas ponams Jonui ir Stanislovui Šemetoms. Žr.: AJM, č. 2, c. 43, № 510.

jo našlė su vaikais daugiausia laiko praleisdavo savo Volkovysko valdose, kurias neva Šemeta Nemeikaitis buvo gavęs iš dk Žygimanto (Kęstutaičio) ar net dk Vytauto⁶³.

Vyresnysis Mikalojaus Šemetos sūnus Jonas šaltiniuose minimas 1499–1528 m.⁶⁴ Jis buvo vedęs Smolensko kašteliono dukterį Elžbietą Mikalojaitei Iljiničiūtei⁶⁵, kuri mirė 1524 m. Šeima susilaukė vienintelės dukters Onos, turėjusios paveldėti visą tėvų turtą⁶⁶. 1529 m. ji buvo atiduota giminaičio Nemiroso Hrymaličiaus globai. Tačiau globojama buvo neilgai, nes 1530 m. balandžio 11 d. valdovas patvirtino Onos Šemetaitės raštą, kuriuo ji, pagal LDK galojančią santuokos teisę, užrašė savo vyrui dk dvarioniui ir Sochočovo (*Sochaczew*, m. Lenkijoje) vėliavininkui Laurynui Volskiui trečdalį tėvonių bei motininių valdų – Šaukėnus (Žemaitijoje) ir Kremenecą (Volkovysko paviete)⁶⁷. Pirmajam vyrui mirus 1545 m. balandžio mėnesį Ona Šemetaitė jau vadinama Jeronimo Chodkevičiaus žmona⁶⁸. 1561 m. pabaigoje Jer. Chodkevičiui mirus, ji našlavo iki pat mirties – 1563 metų⁶⁹.

Antrasis Mikalojaus Šemetos sūnus Stanislovas šaltiniuose minimas tik 1499 m.⁷⁰ Žino-

⁶³ Ten pat, p. 179.

⁶⁴ Ten pat, p. 43. 1528 m. gruodžio 5 d. jis dar buvo gyvas, žr.: LM (1528–1538). Užrašymų knyga 15. Vilnius, 2002, p. 87, 88, Nr. 48; tačiau 1529 m. rugpjūčio 22 d. byloje jis jau minimas kaip velionis, žr. NLM. 4-oji TBK, p. 322, 323, Nr. 386.

⁶⁵ Apie 1516 m. dėl žmonos turto bylinėjosi su Žemaitijos seniūnu Stanislovu Jonaičiu Kęsgaila. Žr.: ПИБ, т. 20, c. 949.

⁶⁶ Prieš mirtį Jonas Šemeta buvo sukaukęs nemažą žemėvaldą. Pagal 1528 m. surašymą, jis nuo savo valdų išrengė 38 raitelius, o abu jo brolio valdų paveldėtojai – tik 20. Žr.: ПИБ, т. 33, c. 12, 39, 94.

⁶⁷ LM. 4-oji TBK, p. 392, 393, Nr. 492.

⁶⁸ Pergamentų katalogas / Parengė R. Jاسas. Vilnius, 1980 (toliau – Pergamentų katalogas), p. 189.

⁶⁹ *Pietkiewicz K.* Kiczgajłowice, s. 51. O. Šemetaitė su Jer. Chodkevičiumi susilaukė sūnaus Jono Jeronimo bei kelto dukterų, iš kurių Kristina buvo Stanislovo Pacho žmona. Žr.: *Boniński A.* Poczet, s. 23.

⁷⁰ AJM, č. 2, c. 43.

ma, kad jo žmona buvo LDK žemės maršalkos Mikalojaus Kešgailos duktė Ona Kešgailaitė (mirusi po 1524 m.). Išmirus tiesioginiams Kešgailų palikuonims, Onos ir jos sesers Barboros Andrienės Zavišienės vaikai paveldėjo visą Kešgailų turą. Taigi Šemetų giminės jaunesnioji šaka, dar XV a. pabaigoje tapusi iškilėnė, XVI a. giminėje ėmė aiškiai vyrauti. Tiksliai Stanislovo Šemetos mirties data nėra žinoma, tačiau 1524 m. jis nebegyveno⁷¹. Tais metais jo sūnūs Merkelis ir Stanislovas kartu su motina Ona Kešgailaite ir dėde Jonu Šemeta fundavo bažnyčią savo Gniezno valdoje (Volkovysko paviete)⁷².

M. Strykowski žiniomis, Stanislovas Šemeta buvo „Kauno ponas“, dalyvavęs XV–XVI a. sandūros karuose su Maskva. Tačiau nei aišku, kiek šiomis žiniomis galima pasitikėti⁷³.

Merkelis Stanislovaitis Šemeta šaltiniuose minimas 1524–1570 m.⁷⁴ Jis buvo vedęs du kartus. Pirmąja jo žmona tapo Elžbieta Jonaitė Hlebavičiūtė. Beje, vienas iš šių vedybų motyvų galėjo būti ir Šemetų siekis atgauti dalį Kantauto valdų, kurias E. Hlebavičiūtė paveldėjo kaip motiniją⁷⁵. Su E. Hlebavičiūte M. Šemeta susilaukė sūnaus Merkelio. Antrąja žmona ta-

po Bogumila Adomaitė Pritulisaitė⁷⁶. Su ja Merkelis Stanislovaitis susilaukė trijų vaikų: Vaclovo, Jono ir Kristinos⁷⁷. Istoriografijoje niekur neužfiksuotas 1570 m. lapkričio 1 d. Merkelio Šemetos testamentas, saugomas Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, atskleidė, jog Merkelis turėjo dar vieną dukterį, vardu Olžuchna (?), kurios motinos vardo mums nustatyti nepavyko⁷⁸.

Merkelis Stanislovaitis yra pirmasis asmuo iš Šemetų giminės, apie kurio visuomeninę karjerą galime kalbėti remdamiesi jo turėtų pareigybių nominacijomis. 1528 m. jis kartu su broliu Stanislovu minimas „antrajame LDK ponų sąrašė“⁷⁹. Dar nepaveldėję Kešgailų turto abu broliai apie svarbiausius valstybės nutarimus (kariuomenės šaukimą, sidabrinės rinkimą ir pan.) buvo supažindinami iš valdovo kanceliarijos siunčiamais asmeniniais raštais⁸⁰.

jusi. Žr.: LMAB RS, f. 256, b. 3642, 3643. 1555 m. sausio 16 d. ji jau vadinama Merkelio Šemetos žmona. Žr.: LM (1380–1584). Užrašų knyga 1. Vilnius, 1998 (toliau – LM. 1-oji UŽK). p. 57, Nr. 213.

⁷⁶ Po Merkelio Šemetos mirties 1570 m. ji dar kartą išteko už Polocko žemės teismo teisėjo Osipo Korsako. Kaip jo žmona minima 1576 m. sausio 15 d., žr.: ОДВЦА, т. 1, с. 44, № 6.

⁷⁷ Ten pat, p. 52.

⁷⁸ LMAB RS, f. 264, Nr. 1276, l. 2. Testamentas sudarytas M. Šemetos ir B. Pritulisaitės vaikų naudai. Merkelis Merkelaite Šemeta apskritai neminimas. Vaclovas, Jonas ir Kristina Merkelaičiai Šemetos paveldėjo teisę į dalį tėvo dvarų, iš kurių Olžuchnai buvo skirti tik pinigai (400 kapų grašių).

⁷⁹ Žr. šio darbo 66 išn.

⁸⁰ 1551 m. gruodžio mėn. rašte minima „ponia Kešgailienė“, o „ponaičių“ kategorijoje – „Šemetaičiai“ (do Шеметовичов). Žr.: Метрыка Вяликага Княства Літоўскага, Кніга запісаў 28 (1522–1552) / Падрыхтавалі Валеры Мянжынскі, Уладзімір Свяжынскі. Менск, 2000, с. 193, 194, № 151. Dėl to negalime vicinareikšmiškai teigti, kad Šemetų įrašymas į šiuos sąrašus yra susijęs su Kešgailų turto, kurio dalybos tarp Zavišų ir Šemetų vyko 1554–1556 m., paveldėjimu. Pietkiewicz K. Kiczgajłowic, s. 92–97. Kešgailų turto dalybų tarp Jono ir Merkelio Zavišų bei Merkelio ir Stanislovo Šemetų dokumento nuorašas datuotas 1555 m. kovo 30 d. Žr.: LMAB RS, f. 256, b. 3529, l. 221. Tačiau jau 1554 m. pabaigoje būta ir kitų dalybų dokumentų. Žr.: LM. 1-oji UŽK, p. 43, 44, Nr. 117. Zavišos čia įrašyti kaip Hamszeiowic.

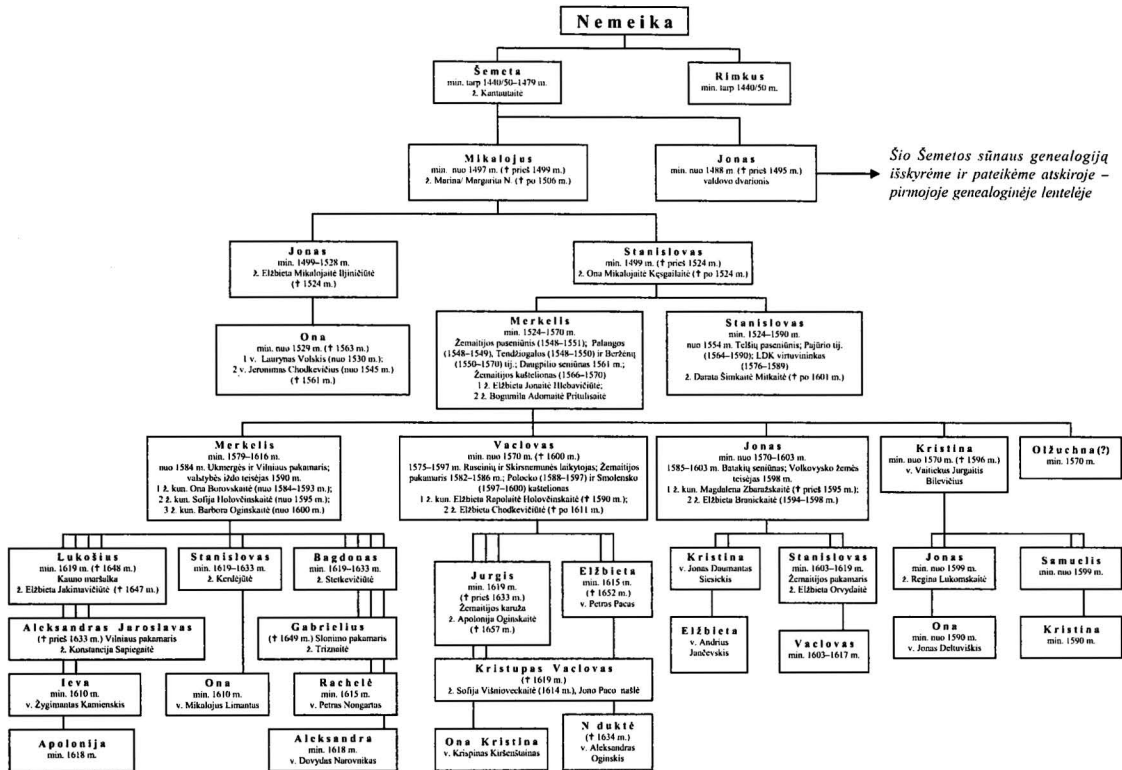
⁷¹ Pergamentų katalogas, p. 116.

⁷² Apie šią fundaciją užsimenama: Описание рукописного отделения Виленской публичной библиотеки, вып. 1. Вильна, 1895, с. 12.

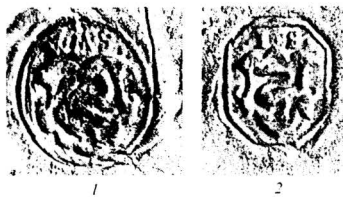
⁷³ Strykowski M. O początkach, s. 559, 720. Autorius Stanislovą Mikalojaitį vadina Kauno ponu, nors vardų rodyletis jis jau nurodytas kaip Kauno maršalka. Tokių pareigybių tuo metu nebuvo. Matvėjus Liubavskis Stanislovo Šemetos tarp XV–XVI a. sandūros Kauno seniūnijos pareigūnų ncmni. Žr.: Любавский М. Областное деление и местное управление Литовско–Русского государства ко времени издания первого Литовского статута. Москва, 1892, с. 170–174. Būtent dėl to šio darbo genealoginėje lentelėje jo pareigybės nenurodomos.

⁷⁴ J. Wolffo duomenimis, 1569 m. jis dar buvo gyvas, o mirė 1570 m. Žr.: Wolff J. Senatorowic, s. 143; Pietkiewicz K. Kiczgajłowic, s. 51.

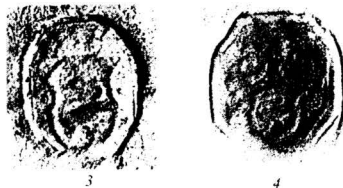
⁷⁵ 1549 m. lapkričio 14 d. Hlebavičiūtės pasidalijo Stanislovo Bartošaičio palikimą, kurio nemažą dalį sudarė Kantauto valdos. Visa Bartošaičio žemėvalda buvo padalyta į penkis dalis. Mesti burtai lėmė, kad Elžbietai atiteko trečioji pasirinkimo teisė. Ji pasicėmė Pajūrio ir Laukžemio dvarus. Beje, tuo metu Elžbieta dar nebuvo ištekė-

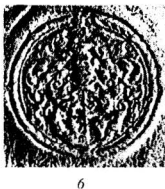
Šie duomenys rodo, kad Mikalojaus Šemetos palikuonių šaka turėjo pakankamai stabilias pozicijas LDK bajoriškojoje visuomenėje. Tačiau ji nepriklausė LDK ponijos aukščiausiajam sluoksniui. Tai aiškiai matyti ir iš Merkelio Šemetos karjeros. 1545 m. Žemaitijos se-

1, 2. 1573 m. Vaclovo ir Jono Merkelaičių Šemetų antspaudai su *Gulbės* herbu (LMAB RS, f. 266, Nr. 382)

Gulbės herbai Šemetų antspauduose: 3. 1594 m. rugsėjo 16 d. Merkelio Merkelaičio Šemetos antspaudas (LMAB RS, f. 198, Nr. 58); 4. 1588 m. liepos 25 d. Daratos Mitkaitės Stanislovičienės Šemetienės antspaudas (LMAB RS, f. 12, Nr. 4424); 5. 1578 m. Jono Merkelaičio Šemetos antspaudas (LMAB RS, f. 12, Nr. 405)

6. 1570 m. spalio 15 d. Merkelio Stanislovaičio Šemetos antspaudas (LMAB RS, f. 264, Nr. 89)

Pav. Šemetų giminės atstovų antspaudai

niūnu tapo Merkelio Šemetos pusseserės Onos vyras Jeronimas Chodkevičius. Jis savo žmonos Šaukėnų dvarą pavertė svarbiu administraciniu centru, iš kurio valdė visą Žemaitiją. Jer. Chodkevičius gana greitai surado Merkeliui pareigūno vietą Žemaitijoje, paskyrė jį savo asmeniniu pavaduotoju – paseniūniu⁸¹ ir pavedė jam valdyti seniūno valdžiai tiesiogiai priklausiusius Palangos⁸² ir Tendžiogalos⁸³ valsčius. Negana to, Jer. Chodkevičius rūpinosi, kad valdovas suteiktų M. Šemetai ir valstybinę Rietavo tijūnystės pareigybę. 1548 m. viduryje Rietavo tijūniją valdė senas ir ligų iškančiantas Šimkus Mitkaitis⁸⁴. Valdovas pažadėjo seniūnui, jog po Šimkaus Mitkaičio mirties Rietavo tijūnijos neduos valdyti niekam kitam, tik M. Šemetai. Tačiau mirus Šimkui Merkelis tijūnijos taip ir negavo. Joje įsitvirtino Jer. Chodkevičiui artimas Morkus Vnučka. Regis, Jer. Chodkevičiaus pozicija čia buvo niekuo dėta. Galima įtarti, kad M. Šemetos pretenzijų į valstybinę tijūnijos valdymą klausimas buvo sprendžiamas lokalinio Žemaitijos bajorų eli-

⁸¹ Kaip paseniūnis jis minimas nuo 1548 m. rugpjūčio 5 d. (žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 4145) iki 1551 m. birželio 5 d. (žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 3526, l. 15).

⁸² Valdė 1548 m. birželio 24 d. (žr.: LMAB RS, f. 37, Nr. 5904) – 1549 m. rugsėjo 19 d. (žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 3529, l. 141).

⁸³ Valdė 1548 m. birželio 24 d. (žr.: LMAB RS, f. 37, Nr. 5904) – 1550 m. rugpjūčio 17 d. (žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 4070).

⁸⁴ LMAB RS, f. 256, b. 4145: То такъ дано нам того справу изъ панъ Шимъко есть велми форми. Жадать нас панъ Троцки, староста Жомонтеки [...] панъ Еронимъ Александровичъ Хоакевича, за шуриномъ своимъ Шеметомъ, который от его милости есть подстаростимъ в земли Жомонтекой абылмо тое тивунство Ретовское по смерти оногю тивуна Шимка Митковича ему дал [...]. Lietuvos istoriografijoje Šimkus Mitkaitis be jokio pagrindo dažnai vadinamas Mitkevičiumi. Būtina pabrėžti, kad šis asmenvardis buvo vartojamas ne kaip pavardė, o kaip tėvavardis. Pavyzdžiui, Šimkaus Mitkaičio sūnus dažniausiai vadinosi Mikalojumi Šimkaičiu, nors kartais prisidėdavo ir tėvo tėvavardį. Dėl šios priežasties čia ir toliau šios šeimos atstovų nevadinsime Mitkevičiais.

to šeimų tarpusavio susitarimu. Šimkus Mitkaičius mirė, matyt, 1549 m. Jo valdytos tūjūnijos atiteko sūnui Mikalojui Šimkaičiui (Ariogalos) ir dukters Sofijos vyrui Morkui Vnučkai (Rietavo). O Merkelis Šemeta maždaug tuo pat metu gavo mirusio Jono Stankevičiaus Bilevičiaus valdytą Beržėnų tūjūniją, kurią valdė iki mirties⁸⁵.

Šemetų ryšiai su Šimkaus Mitkaičio šeima taip pat galėjo paveikti pareigybių pasidalijimą. Beje, šis klausimas yra susijęs ir su Merkelio Šemetos broliu Stanislovu. Pastarasis savo karjerą Žemaitijoje pradėjo taip pat Jer. Chodkevičiaus remiamas. Prieš 1554 m. vasarą Stanislovas Šemeta iš jo gavo Telšių pasieninio pareigybę⁸⁶. Nors ji nebuvo valstybinė, tačiau leido S. Šemetai įsitvirtinti lokalinėje bajorijos korporacijoje. Stanislovas buvo vedęs Šimkaus Mitkaičio dukrą Daratą. Nors ir neaišku, ar 1549 m. ji jau buvo jo žmona⁸⁷, šios galimybės negalime atmesti, nes šaltiniuose neminama jokia kita Stanislovo Šemetos žmona.

Merkelio Šemetos karjera išvedė jį iš lokalinio lygio pareigūnų terpės. LDK teisminės-administracinės reformos metu 1566 m. kovo 11 d. jam buvo suteikta naujai įsteigta Žemaitijos kašteliono pareigybė⁸⁸. Matyt, jis tikrai buvo gerai išsilavinęs žmogus, jei buvo įtrauktas į Ant-

rojo Lietuvos Statuto redagavimo komisiją⁸⁹. Antra vertus, Žygmantas Augustas buvo patstebėjęs ir kitus jo sugebėjimus, nes 1560 m. Merkelį Stanislovaitį drauge su kitais didikais siuntė į Livoniją organizuoti kovą su rusais⁹⁰. 1561 m. jis vadinamas Daugpilio seniūnu⁹¹. Vitebsko stovykloje 1562 m. alinančių žygių išvarginti LDK bajorai, praradę pasitikėjimą Lietuvos diduomene, surašė reikalavimą atnaujinti Lenkijos ir Lietuvos uniją. Jonas Jeronimaitis Chodkevičius ir jo antros eilės dėdė Merkelis Šemeta buvo įpareigoti šį reikalavimą nuvežti valdovui⁹². 1563–1564 m. M. Šemeta dalyvavo Varšuvos seime⁹³, o 1569 m. liepos 1 d. per savo patikėtinį antspaudavo Liublino unijos aktą⁹⁴.

1566 m. gruodžio 29 d. (žr.: LM (1566–1574). Užrašymų knyga 51, Vilnius, 2000 (toliau – LM. 51-oji UŽK), p. 63, Nr. 41). Plg. *Vilimas D.* Dėl pirmojo LDK pavietų Pareigūnų sąrašo // Lietuvos istorijos metraštis. 2000 metai. Vilnius, 2001, p. 59. K. Jablonskis nurodė, kad šias parciybes M. Šemeta turėjo iki 1570 m. spalio 22 d. (žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 995). Ko gero, jis rėmėsi Merkelio Šemetos testamento sudarymo data (žr.: LMAB RS, f. 264, Nr. 1276). 1570 m. (mėnesio ir dienos vietos paliktos tuščios) Mikalojui Tolvaišai buvo suteiktos Žemaitijos kašteliono pareigos: [...] пану Николаю Талвошу кашталянею земли Жомойтское [...] по смерти зешлого кашталяна жомойтского, тивуна волости Бержанское, небожика п(а)на Малхера Шемета ваковала [...]. Žr.: LM. 51-oji UŽK, p. 265, Nr. 185. Merkelis Šemeta mirė pačiomis paskutinėmis 1570 m. spalio dienomis (tarp 1570 m. rugsėjo 22–lapkričio 1 d.) – žr.: LMAB RS, f. 264, Nr. 1276.

⁸⁹ *Ланно И.* Великое Княжество Литовское за время от заключения Люблинской унии до смерти Стефана Батория (1569–1586). Санкт-Петербург, 1901, с. 194, 195; *Любавский М.* ЛРС, с. 803, 842.

⁹⁰ *Любавский М.* ЛРС, с. 611.

⁹¹ 1561 m. rugsėjo 2 d. bei 1561 m. rugsėjo 11–13 d. aktuose jis įvardytas kaip Daugpilio seniūnas: [...] старосте дунемборскому, тивуну берженскому, пану Мальхеру Шемету [...] (žr. LM. 7-oji VRK, p. 62, nr. 42); [...] старосте дунемборскому, тивуну в земли Жомойтской волости Бержанское, пану Малхеру Шемету [...] (žr. ten pat, p. 67, Nr. 46).

⁹² *Любавский М.* ЛРС, p. 635.

⁹³ [...] отъ „значнейшей шляхты“ (ex ordine patriciorum) – тивунъ Жмудский панъ Мальхеръ Шеметь [...] – ten pat, p. 659.

⁹⁴ Akta unji, s. 355. Apie Merkelio Šemetos dalyvavimą Liublino seime žr.: *Дневник Люблинского сейма 1569 г.* Санкт-Петербург, 1869, с. 10, 11.

⁸⁵ Nuo 1550 m. rugpjūčio 17 d. (žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 4070) iki 1570 m. spalio 22 d. (žr.: LMAB RS, f. 264, Nr. 1276). Tapęs Beržėnų tūjūnu Merkelis Šemeta prarado Tendziogalos tūjūniją, nors dar kuri laiką ėjo ir Žemaitijos pasieninio pareigas (1554 m. jau minimas kitas jas einąs asmuo). Palangos valsčiaus valdytojo pareigū klausimas nėra aiškus. Naujasis laikytojas čia minimas tik 1566 m.

⁸⁶ ABK, t. 24, c. 158; plg. c. 438, 439 – čia aktas neteisingai datuotas 1584 m.

⁸⁷ Pirmą kartą ji paminėta 1568 m. liepos 29 d., žr.: ОДВЦА, т. 1, с. 7, № 92.

⁸⁸ Yra keli Merkelio Šemetos paskyrimo į šias pareigas dokumentai, kurių datos skiriasi: 1566 m. kovo 11 d. (žr.: *Любавский М. К.* Литовско-русский сейм. Москва, 1900 (toliau – *Любавский М.* ЛРС). Приложения, с. 725; Сборник материалов, относящихся к истории панов – рады Великого Княжества Литовского, Изд. И. Малиновский. Томск, 1901, с. 65, 66; *Boniecki A.* Poczet, s. XI) ir

Jaunesnysis Merkelio brolis Stanislovas⁹⁵ nepadarė tokios įspūdingos karjeros, tačiau ir jis neliko vien lokalinėje bajorų korporacijoje besireiškiantis pareigūnas. Tai, kad šaltiniuose jis minimas 1524–1590 m., rodo jį buvus ilgaamžį⁹⁶. 1564–1590 m. jis vadinamas Pajūrio tijųū⁹⁷, nors Žemaitijos seniūno teismo raštuose, be pareigybių, minimas nuo 1555 m.⁹⁸ 1576–1589 m. Stanislovas Stanislovaitis Šemeta ėjo LDK virtuvininko pareigas⁹⁹. Šį urėdą gavo 1576 m. liepos 25 d. Knyšine karaliaus išduota privilegija¹⁰⁰. Bet jau 1589 m. šios pareigybės jam teko atsisakyti (dėl senatvės ir blogos sveikatos)¹⁰¹. I. Lappo buvo įsitikinęs, jog virtuvininko urėdas buvo duodamas asmeniui, kuris užsirekomenduodavo kaip geras pareigūnas ar gaudavo tiesiog už asmeninius nuopelnus¹⁰². Visgi virtuvininko pareigybė nesuteikdavo jų turėtojui realios valdžios. Tai buvo garbės urėdas (dignitorija), LDK aukščiausių pareigūnų hierarchijoje užėmęs vieną žemiausių vietų.

Stanislovas Šemeta su žmona Darata Mitkaite (ji mirė po 1601 m.) nesusilaukė nė vie-

no įpėdinio. Todėl visas savo valdas 1590 m. rugsėjo 11 d. testamentu jis užrašė brolio vaikams¹⁰³.

1567 m. kariuomenės surašyme Stanislovas Stanislovaitis ir Vaitiekus Jonaitis Šemetos jau yra įrašyti į Žemaitijos pašauktinių registrą¹⁰⁴, o Merkelis Stanislovaitis, nors ir įrašytas į Ponų tarybos narių sąrašą, pirmoje vietoje pažymi savo Žemaitijos dvarus, todėl galime daryti prielaidą, jog tuomet giminė galutinai perkėlė savo rezidenciją į Žemaitiją. Kita vertus, tai reiškia, kad giminė įtvirtino savo pozicijas Žemaitijos bajorų elite. Glaudžiausiai su šiuo regionu buvo susiję Merkelio Šemetos vaikai.

Pirmojo Merkelio Šemetos sūnaus Merkelio vardas aktuose aptinkamas 1579–1616 m.¹⁰⁵ Merkelis gimė, kaip jau minėjome, iš pirmosios tėvo santuokos su Elžbieta Hlebavičiūte. Nuo 1584 m. šaltiniuose tituluojamas Ukmergės ir Vilniaus pakamariu¹⁰⁶. Kaspero Niesieckio teigimu, Merkelis buvo Vilniaus bei Dirvėnų tijųūnas ir 1589 m. pasiuntinys į Lenkijos ir Lietuvos valstybės seimą¹⁰⁷. Na, o 1590 m. jis ėjo valstybės išdo teisėjo pareigas¹⁰⁸. Vedęs buvo tris kartus: Karšuvos tijųūnaitę Oną Borov-

⁹⁵ Stanislovas Stanislovaitis tikrai buvo jaunesnis už Merkeli: [...] от брата своего старшого, каштеляна земли Жомойтское, тивуна берженского, пана Малхера Станиславовича Шемета [...] – žr.: LM. 51-oji UžK, p. 95, Nr. 85.

⁹⁶ Urzędniczy centralni, s. 63, 244; J. Wolffas nurodė, jog dėl ligos 1589 m. Stanislovas pasitraukė iš LDK virtuvininko pareigybės. Žr.: Wolff J. Senatorowie, s. 232.

⁹⁷ Nuo 1564 m. vasario 20 d. (LMAB RS, f. 256, Nr. 4007) iki 1590 m. rugsėjo 11 d. (ОДВЦА, т. 2, с. 85, № 18).

⁹⁸ LMAB RS, f. 256, b. 3626.

⁹⁹ Urzędniczy centralni, s. 63; LMAB RS, f. 256, Nr. 990.

¹⁰⁰ Lanno И. И. Великое Княжество Литовское во второй половине XVI столетия. Литовско-Русский повет и его сеймик. Юрьев, 1911 (toliau – Lanno И. И. Великое княжество Литовское), с. 555.

¹⁰¹ Žinoma, kad 1589 m. vasario 7 d. jau buvo paskirtas naujas virtuvininkas – Mikalojus Sapiega (žr.: Urzędniczy centralni, s. 63).

¹⁰² Lanno И. И. Великое княжество Литовское, с. 361.

¹⁰³ ОДВЦА, т. 2, с. 85, № 18.

¹⁰⁴ РИБ, т. 33, с. 448, 1257. Stanislovas Šemeta turėjo išrengti 28 raitelius ir 15 pėstininkų, o Vaitiekus Šemeta – 16 raitelių ir 6 pėstininkus. Merkelis Stanislovaitis Šemeta, kaip Žemaitijos kaštelionas, buvo įrašytas į Ponų tarybos sąrašą. Pagal jį nuo visų valdų išrengdavo 67 raitelius ir 34 pėstininkus. Jo dvarų sąrašą pirmieji įrašyti Šaukėnai, Pajūris, Verpėnai, Grauzai.

¹⁰⁵ 1579 m. sausio 17 d. mainų aktas tarp Merkelio Merkeleičio Šemetos ir Martyno Radiminskio dėl Rekyvos dvaro žr.: ОДВЦА, т. 1, с. 65, № 61; Pietkiewicz K. Kieżgajtowie, s. 52.

¹⁰⁶ Pietkiewicz K. Kieżgajtowie, s. 52; LMAB RS, f. 12 – Kauno universiteto bibliotekos varia, Nr. 4151, 4152.

¹⁰⁷ Niesiecki K. Herbarz polski, t. 8, Lipsk, 1841 (toliau – Niesiecki K. Herbarz), s. 618, 619. Niekur šaltiniuose neteko aptikti, kad tokias pareigybės turėtų M. M. Šemeta, būtent dėl tos priežasties šio darbo genealoginėje lentelėje šių urėdų nerašome.

¹⁰⁸ Ten pat; Korolko M. St. Samuel Szemiot. Sumariusz wierszów. Warszawa, 1981, s. 8.

skaitė¹⁰⁹, Sofiją Holovčinskaitę¹¹⁰, kuri tapo ant-
raja Merkelio gyvenimo palydove, o paskuti-
nė – trečioji žmona – buvo Barbora Oginskai-
tė¹¹¹, kuri gyveno iki 1651 m. Iš šių trijų vedy-
bų Merkelis susilaukė dešimties vaikų: Ievos,
Aleksandro Jaroslavo, Bagdono, Lukošiaus,
Stanislovo¹¹², Gabrieliaus, Aleksandros, Apo-
lonijos, Rachelės¹¹³ ir Onos¹¹⁴.

Merkelio Šemetos ir Bogumilos Pritulisai-
tės sūnus Vaclovas šaltiniuose minimas nuo
1570 m.¹¹⁵ Nuo 1575 m. iki 1597 m. minimas
kaip Raseinių ir Skirsnemunės laikytojas¹¹⁶,

¹⁰⁹ Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių sky-
rius (toliau – VUB RS), f. 7 Upytės žemės aktai, Nr. 36,
l. 157. Kaip jo žmona minima 1584 (ОДВЦА, т. 1, с. 1205,
№ 272)–1593 m. (LMAB RS, f. 256, b. 2975) dokumen-
tuose.

¹¹⁰ 1595 m. (ОДВЦА, т. 4, с. 136, № 204, 205).

¹¹¹ Minima nuo 1600 m. (ОДВЦА, т. 5, с. 259,
№ 223).

¹¹² Dėl šio asmens identifikavimo kyla kai kurių abejo-
nių. Lietuvių literatūros istorikai pažymi, kad XVII a.
antrojoje pusėje gyvenęs ir kūręs Stanislovas Samuelis Še-
meta 1676 m. vedė Gardino maršalkos dukterį Sofiją Ker-
dėjūtę. Žr.: *Ulčiniai E., Jovaišas A.* Lietuvių literatūros
istorija. XIII–XVIII amžius. Vilnius, 2003, p. 314.
O K. Pietkiewiczus nurodo, kad Kerdėjūtė (vardas nepa-
minėtas) buvo Merkelio Merkelaičio Šemetos sūnaus Sta-
nislovo žmona. Žr.: *Pietkiewicz K.* Kiežgajłowic, IV genea-
loginė lentelė. Laikotarpis, skiriantis Stanislovą ir Stan-
islovą Samuelį, yra pakankamai didelis, todėl negalime tvir-
tinti, jog abiem šiais atvejais kalbama apie tą patį asmenį.
Šiuo metu negalime pasakyti, ar čia tikrai nėra įšivėlusių
klaidų. Būtent dėl tos priežasties Merkelio Šemetos sū-
naus Stanislovo nevadinsime Stanislovu Samueliu.

¹¹³ *Pietkiewicz K.* Kiežgajłowic, IV genealoginė lentelė.

¹¹⁴ K. Pietkiewiczus, papildęs Włodzimierz Dworca-
czeko sudarytą Šemetų genealoginę lentelę, nurodė 9 Mer-
kelio vaikus, ko gero, niekur neaptikęs dešimtojo – duk-
ros Onos. Žr.: LMAB RS, f. 12, Nr. 4151, 4152.

¹¹⁵ Merkelio Šemetos 1570 m. lapkričio 1 d. testamentu
minimi Vaclovas, Jonas, Kristina ir Olžuchna. Žr.: LMAB
RS, f. 264, Nr. 1276; K. Pietkiewiczus nurodė kitą – 1571 m.
datą, kada rašytiniuose šaltiniuose buvo minimi Merkelio
vaikų vardai, būtent prasidėjus Merkelio Stanislovaičio tur-
to dalyboms. Žr.: *Pietkiewicz K.* Kiežgajłowic, s. 52.
J. Wolffas kelis kartus pabrėžia, jog 1600 m. pradžioje Vac-
lovas jau buvo miręs, žr.: *Wolff J.* Senatorowie, s. 131.

¹¹⁶ Nuo 1575 m. (*Boniecki A.* Poczet, s. XXXVIII) iki
1597 m. gegužės 2 d. (ОДВЦА, т. 4, с. 234, № 228).
Šaltiniuose yra užomina, kad Vaclovas Šemeta 1576 m.
dalyvavo Torūnės seime. Žr.: LMAB RS, f. 256, b. 3535.

nors šias pareigas, matyt, ėjo iki pat mirties.
Žemaitijos pakamario pareigybę turėjo nuo
1582 m.¹¹⁷ 1588 m. iš šių postų pasitraukė, ka-
dangi buvo paskirtas Polocko¹¹⁸, o nuo 1597 m.
– Smolensko kaštelionu (šias pareigas ėjo iki
1600 m.)¹¹⁹. Buvo vedęs du kartus: pirmą kartą
– Elžbietą Rapolaitę Holovčinskaitę (brolio
Merkelio žmonos Sofijos seserį)¹²⁰, antrąja jo
žmona tapo Elžbieta¹²¹ Chodkevičiūtė (mirė
po 1611 m.)¹²². Iš abiejų vedybų Vaclovas susi-
laukė penkių palikuonių: Kristupo Vaclovo, Jur-
gio, Onos Kristinos, Elžbietos ir dar vienos duk-
ters, kurios vardas liko nežinomas¹²³.

Jono Merkelaičio Šemetos vardas fiksuo-
jamas 1570–1603 m. aktuose¹²⁴. 1585–1603 m.

¹¹⁷ Jau buvo 1582 m. rugpjūčio 8 d. – žr.: ОДВЦА,
т. 1, с. 91, № 65; 1583 m. nurodyti LMAB RS, f. 256,
Nr. 3742, 1586 m. lapkričio Stepono Batoro rašte užsi-
minta, jog kiek prieš tai Vaclovas Šemeta vis dar ėjo šias
pareigas (LMAB RS, f. 256, Nr. 3850).

¹¹⁸ 1588 m. birželio 18 d. jau yra tituluojamas Polocko
kaštelionu (ОДВЦА, т. 2, с. 27, 28, № 187 bei с. 30,
№ 212), ko gero, tuomet jis jau buvo palikęs Žemaitijos
pakamario pareigas. G. Błaszczykas teigia, kad Polocko
kaštelionu Vaclovas buvo 1588–1597 m. Žr.: *Błaszczyk G.*
Dieceza żmudzka. Ustrój, s. 179, 180.

¹¹⁹ *Pietkiewicz K.* Kiežgajłowic, s. 52; G. Błaszczyko
duomenimis, Smolensko kaštelionu Vaclovas Šemeta bu-
vo 1597–1600 m. Žr.: *Błaszczyk G.* Dieceza żmudzka.
Ustrój, s. 179, 180. Tiesa, reikėtų pasakyti, kad nuo 1599 m.
balandžio Vaclovo Šemetos žmona turinius reikalus jau
tvarkė pati savarankiškai. Žr.: ОДВЦА, т. 5, с. 198,
№ 73.

¹²⁰ Minima nuo 1576 m. (ОДВЦА, т. 1, с. 44, № 7).
Regis, apie jos laidotuves užsiminama 1590 m. spalį
(ОДВЦА, т. 2, с. 91, № 106).

¹²¹ Kadangi lenkų kalboje vardas Halszka reiškia Elž-
bieta, tai tekste ir genealoginėse lentelėse šį vardą ir var-
tosime. Žr.: *Karplukówna M.* Polskie imiona, s. 15.

¹²² Kaip Vaclovo Šemetos žmona minima nuo 1591 m.
gegužės (ОДВЦА, т. 2, с. 161, № 52). *Dworaczek W.*
Genealogia. Warszawa, 1957, t. 2, s. 175. Autorius, matyt,
sumaišė teigdamas, jog Vaclovo žmona buvusi Magdale-
na Zbaražskaitė. Iš tiesų ji buvo brolio Jono žmona.

¹²³ *Pietkiewicz K.* Kiežgajłowic, IV genealoginė lentelė.

¹²⁴ Ten pat. Autorius nurodė, jog pirmasis Jono pami-
nėjimas yra fiksuotas 1571 m. dokumentuose. Žr. šio dar-
bo 115 lšn. Be to, K. Pietkiewicziaus duomenimis, Jonas
Merkelaičis mirė 1601 m., tačiau dar 1603 m. rugpjūčio 8 d.
J. Šemeta pateikė įrašyti kelis savo aktus į Žemaitijos pilies
teismo knygas. Žr.: VUB RS, f. 1–7 – Žemaičių Pilies Teismo
knyga (toliau – ŽPTK), Nr. 1/14453, l. 245, 246, 255–261v.

jis buvo Batakių seniūnas¹²⁵. 1598 m. vadina-
mas Volkovysko žemės teisėju¹²⁶. K. Niesiec-
kis rašė, jog Jonas Merkelaitis buvo lietuvių
ponų pasiuntiniu pas naujai išrinktą Respubli-
kos valdovą Žygimantą Vazą¹²⁷. Iš dviejų san-
tuokų su Magdalena Zbaražskaite bei Elžbieta
Branickaite¹²⁸ turėjo keturis vaikus: Vlaclo-
vą, Stanislovą, Elžbietą ir Kristiną¹²⁹.

Merkelio Šemetos dukters Kristinos vardas
pakankamai dažnas įvairiuose dokumentuose
nuo 1570 m.¹³⁰ Yra žinoma, jog ji buvo ištėkė-
jusi už valdovo maršalkos bei Šiauduvos tijų-
no Vaitiekaus Jurgaičio Bilevičiaus¹³¹. Jie susi-
laukė keturių vaikų: Jono, Samuelio, Onos ir
Kristinos.

¹²⁵ 1585 m. balandžio 21 d. (ОДВІІА, т. 1, c. 159, № 135)–1603 m. rugpjūčio 8 d. (žr.: VUB RS, f. 7 – ŽPTK, Nr. 1/14453, l. 245, 246, 255–261 v.). K. Jablonskio manymu, šias pareigas jis jau ėjo nuo 1585 m. liepos 6 d. iki 1605 m. birželio 17 d. Žr.: LMAB RS, f. 256, Nr. 995. Plg. *Kojalowicz W.* Herbarz, s. 129; *Niesiecki K.* Herbarz, s. 618, 619.

¹²⁶ Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimai // V. Raudeliūnas, A. Baliulis. Vilnius, 1988, p. 143.

¹²⁷ Nei kada, nei dėl ko ji lietuvių bajorai siuntė pas karalių, autorius ncpaaiškina (žr.: *Niesiecki K.* Herbarz, s. 618, 619).

¹²⁸ Minima nuo 1594 m. gruodžio 11 d. iki 1598 m. vasario 6 d., kai sudarė testamentą (ОДВІІА, т. 4, c. 15, № 121; c. 317, № 207).

¹²⁹ *Pietkiewicz K.* Kieźgajlowie, IV genealoginė lentelė. Dukė Kristina jau 1595 m. buvo ištėkėjusi už Jono Daumanto Siesickio (ОДВІІА, т. 4, c. 31, № 241). 1603 m. tėvas paskyrė valdų sūnams: Jaunodavą užrašė Vlaclovui, Verpėnus – Stanislovui. Tuo metu Verpėnai buvo įkeisti Petro Fursos našlei Elžbietai Orvydaitei. Įdomu, kad 1607 m. pradžioje ji buvo ištėkėjusi už Stanislovo Šemetos. VUB RS, f. 7 – ŽPTK, Nr. 1/14453, l. 245, 246, 255, 345. Jei tikėtume Šemetų „Reliacijos“ autoriaus Mikalojaus Kazimiero Šemetos pateikta savo kilmės versija, ši poptą tektų kildinti būtent iš Jono Merkelaičio sūnų, kurių motina buvo kunigaikštė Magdalena Zbaražskaitė, o proscnelė – Ona Kęsgailaitė.

¹³⁰ Ten pat, p. 52. Žr. šio darbo 115 ir 124 išn. 1595 m. gruodžio 22 d. jau sudarė testamentą (ОДВІІА, т. 1, c. 24, № 401).

¹³¹ Istorijos archyvas. XVI amžiaus Lietuvos inventoriai / Parengė K. Jablonskis. Kaunas, 1934 (toliau – IA), p. 311. Plačiau apie Bilevičius žr.: *Saviščevas E.* Bilevičiai, p. 3–22.

Baigiamosios pastabos

Svarbiausios šio darbo išvados atsispindi pateik-
tose genealoginėse lentelėse. Tačiau šį glaustą
„sausų“ faktų dėstymą norisi praplėsti keliais
pastebėjimais, leidžiančiais susidaryti bendrą
Šemetų giminės padėties XV–XVI a. LDK vi-
suomenėje vaizdą. Sąlyginai jį galime išskleisti
trimis pagrindinėmis kryptimis: Šemetų gimi-
nės veiklos geografinio arealo nustatymas; gi-
minės socialinė padėtis bajoriškojoje LDK vi-
suomenėje; Šemetos ir Reformacija. Tiesa, visi
šie aspektai negali būti atskirti vienas nuo kito.
Iš esmės juos verta sieti į nedalomą visumą.

Šemetų viešosios veiklos scenų kaitos rit-
mus diktavo natūrali giminės ir jos žemėvaldos
plėtra bei jos atstovų giminystės ryšiai. XV a.
šaltiniai rodo, jog giminė buvo kilusi iš Lydos
apylinkėse esančių Voverio ir Ditvos vietovių.
Ši giminė dar nebuvo nutolusi nuo galingiau-
sių savo giminaičių – Galigino šeimos giminės
lizdo. XV a. pirmojoje pusėje dėl Lietuvos val-
dovų suteiktųjų Nemeikaičiai įsikūrė tuo metu
sparčiai kolonizuojamame Volkovysko pavie-
te. Nors dar XVI a. pradžioje pastebime, kad
Šemetaičiai nebuvo visiškai praradę ryšio su
didžiąja dalimi giminės, likusius reziduoti Vo-
verio ir Ditvos apylinkėse.

Dalis Šemetos vyresniojo sūnaus Jono pa-
liukuonių Volkovysko paviete virto smulkiais
žemvaldžiais. Kita dalis, neprarasdama Volko-
vysko apylinkėse buvusių valdų, įgijo žemėval-
dos ir kituose LDK regionuose. Jaunesniojo
Šemetos sūnaus Mikalojaus padėtį aiškiai su-
stiprino iš motinos paveldėtos Kantauto val-
dos. Prie šios giminės šakos iškilimo ir įsitvir-
tinimo Žemaitijoje prisidėjo ir Mikalojaus Še-
metaičio sūnaus Stanislovo sėkmingos vedybės
su Ona Kęsgailaite bei kito jo sūnaus Jono duk-
ters santuoka su Jeronimu Chodkevičiumi. Dėl
pastarojo protekcijų abiejų Šemetų giminės ša-
kų atstovai įsitvirtino lokaliame Žemaitijos

valdžios elite, tapusiam jiems karjeros laipteliu siekiant valstybės lygio pareigybių.

Istorijos šaltiniai retai pateikia tiesmuką praėjusių epochų giminį padėties visuomenėje vaizdą. Dažniausiai jį tenka kruopščiai rekonstruoti it dėliojant mozaiką. Būtų galima išskirti dvi pagrindines vertinimo plotmes: kaip giminė traktuojama viešumoje (pirmiausia – valstybės valdymo aparate) ir kaip pačios giminės atstovai suvokia savo vietą visuomenėje. Šie du skirtingo suvokimo lygmenys atsispindi tiriamos giminės atstovų turimose pareigybėse ir vedybinuose ryšiuose.

Kaip matėme, įvertinti XV–XVI a. Šemetų giminės atstovų viešąsias pozicijas yra sudėtinga, nes iki XVI a. vidurio neturime duomenų apie jų pareigybes. Nors čia dar ne viskas aišku, tačiau tikėtina, kad svarbesnių pareigybių Šemetos galėjo ir neturėti. Kita vertus, pareigybių nominacijos negali visiškai atskleisti giminės statuso plačiai išs sluoksniavusios bajorijos spektre. Šemetų priklausomybę aukštesniajam bajorijos sluoksniui rodo ne tik tai, kad paskiri jų atstovai buvo valdovo dvarionys, bet ir tai, kad visi jie nuosekliai buvo nominuojami „pono“ titulu¹³². Realią giminės padėtį rodo ir jos atstovų situotiniai. O juk Šemetos per vedybas susigiminiavo su Iljiničiais, Kęsgailomis ir Chodkevičiais tuo metu, kai šios giminės buvo savo galios viršūnėje. Šis pastebėjimas mus veda prie Šemetų giminės atstovų socialinės savirefleksijos problemos. Čia pirmiausia į akis krinta jų pabrėžtinai kildinimasis ne iš tėvo (ne pagal kardą), o iš motinos (pagal verpstę) giminės. Taip darė Mikalojus Kazimieras Šemeta, kildindamas save iš Kęsgailių ir kunigaikščių Kaributaičių (Zbaražskių). Matyt, taip elgėsi ir nemaža dalis XVII a. Še-

metų, kildinusių savo giminę iš didžiojo kunigaikščio Vytauto sesers, ištekėjusios už Kormulto. Pastaroji tendencija leidžia manyti, kad po šiuo, be abejonės, iškraipytu vardu gali slypėti atmintis apie didelę reikšmę Šemetų jaunesniajai šakai turėjusią giminystę su Žemaitijos seniūno Kantauto dukra.

Šios pastabos leidžia konstatuoti, kad negalima visiems, ypač XVI a. Šemetų giminės atstovams, suteikti maždaug vienodą socialinį statusą. Dalis giminės neišvengiamai „grimzdo“ į eilinės ir smulkiosios bajorijos sluoksni, o kita, pasinaudodama sėkmingomis vedybomis, įsitvirtino tarp vidutinės ir stambiosios bajorijos. Kita vertus, negalima teigti, jog atskiros giminės šakos aptariamuoju laikotarpiu tolygiai didino savo įtaką ar nuosekliai degradavo. Kiekviena jų turėjo savo nuopolių ir pakilimų. Iš pateiktos medžiagos akivaizdu, kad ne pirmagimystė, bet vedybiniai ryšiai turėjo didžiausią įtaką šeimos visuomeninės padėties svyravimams.

Giminės veikla kultūros srityje mums žinoma pakankamai vienpusiškai. Beveik visi duomenys apie tai susiję su religija. Kaip minėjome, XV a. pabaigoje ir XVI a. pradžioje Šemetų jaunesniosios šakos atstovai fundavo katalikų bažnyčias Šaukėnuose bei Gniezne. Tačiau XVI a. antroje pusėje Šemetos jau tapo Reformacijos šalininkais. Spėjama, kad 1567 m., ko gero, Merkelis Šemeta įkūrė Tauragėje evangelikų ir liuteronų mokyklą¹³³ ir bendruomenę¹³⁴. 1572 m. Stanislovas Šemeta Šaukė-

¹³³ *Vladimirovas L.* KI, p. 379. Zenonas Ivinskis nurodė, jog Jonas Šemeta įkūrė protestantų evangelikų bendruomenę (žr.: *Ivinskis Z.* Rinkiniai raštai. Roma, 1989, t. 3, p. 474). Tauragės klebonija ir pamokslininkas minimi 1571 m. Tauragės inventoriuje, sudarytame Merklio Šemetos, vaikams besidalijant jo palikimą turta. Žr.: IA, p. 186.

¹³⁴ *Błaszczak G.* Diecezja żmudzka. Ustrój, s. 169; *Vaivada V* Reformacija Žemaitijoje XVI a. II-oje pusėje. Humanitarinių mokslų krypties istorijos srities daktaro disertacija. Vilnius, 1995 (toliau – *Vaivada V* Reformacija Žemaitijoje), p. 79.

¹³² XVI a. viduryje šiam titului galutinai praradus savo reikšmę, prie beveik visų Šemetų giminės atstovų vardų buvo pridėdama nemažareikšmis „Jo Mylistos“ titulas.

nuose įkūrė protestantų bendruomenę, išsilai-
kusių iki 1597 m. Kita Šemetų funduota pro-
testantų bendruomenė buvo Šiaulėnuose¹³⁵.
Toks aktyvus Šemetų dalyvavimas Reformaci-
joje jau seniai patraukė tyrinėtojų dėmesį¹³⁶,
tačiau nė vienas jų nebandė išsiaiškinti, kiek
Šemetų pozicijoms tikėjimo klausimais turėjo
įtakos jų giminaičiai Chodkevičiai. Į akis
krinta tai, kad protestantiška Šemetų veikla
reiškėsi tik Žemaitijoje. Tėn jie, be abejonės,
buvo veikiami Chodkevičių¹³⁷. Tad ar atsitik-

tinumas, kad, Chodkevičiams grįžus į katali-
kybę, tuo pačiu keliu pasuko ir Šemetos? An-
tai Jonas Merkellaitis Šemeta, kuriam A. Vo-
lanas 1592 m. skyrė savo veikalėlių lotynų kal-
ba kaip vienminčiui, kovojančiam su įvairio-
mis sektomis, 1598 m. minimas jau kaip kata-
likas¹³⁸. Šis pastebėjimas leidžia kelti klausi-
mą būsimiems tyrinėtojams: kiek vidutinė ba-
jorija savarankiškai galėjo daryti įtaką visuo-
menėje vykusiems procesams ir kiek pati bu-
vo veikiamą diduomenės?

¹³⁵ *Vaiivada V. Reformacija Žemaitijoje*, p. 79.

¹³⁶ Apie tai plačiau žr.: *Lukšaitė I. Reformacija Lietu-
vos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje.*
XVI a. trečias dešimtmetis–XVII a. pirmas dešimtmetis.
Vilnius, 1999.

¹³⁷ Todėl nekeista, kad pakankamai daug dėmesio Še-
metoms parodė ir Chodkevičių protėguotas M. Strykowski,
kuris du savo „Kronikos“ skyrus dedikavo Stanislovui ir jo
broliams – VACLAVUI ir Jonui Merkellaičiams Šemetoms.
*Strykowski M. Kronika polska, litewska, żmódzka i wszy-
stkich Rusi.* Warszawa, 1846, t. 2, s. 259, 273.

¹³⁸ *Yla S. Šiluva*, p. 77.

THE GENEALOGY OF ŠEMETAS' IN 15TH–16TH CENTURY

Saulė Viskantaitė-Saviščeviėnė

Summary

The beginning of the Šemetas' kin is related to the middle of the 15th century when the ancestor of this family Šemeta Nemeikaitis (the son of Nemeikis) was mentioned. He had 2 sons: Mikalojus and Jonas, who were descendants of 2 ramifications of Šemetas' kin. It is unclear when and why the first (Jonas) offshoot was called by Šemetas' name. But at the beginning of the 16th century Jurgis Jonaitis (Jurgis the son of Jonas) had this name as a surname.

The earliest reference of Nemeikaičiai–Šemetas' family shows us that they were the relatives of Galiginas and his kin (Račkaičiai, Jackaičiai, Radaičiai and Butkaičiai). The above-mentioned kin's main patrimonial domains were Voverys (nowadays Vaverka in Belarus). They were the offsprings of Galiginas who participated in the union of the Horodlo in 1413 when he got the Polish coat of arms of Swan (*Łabędź*). This armorial sign was saved and

used by the kin of Galiginas. Šemetas' family was closely related either by blood or marriage to noble kin like Kantautas, Chodkevičiai, Zavišos, Iljiničiai and others.

Finally, in the 16th century Šemetas' family removed their residence to Samogitia. The activity of the family men in public life started expanding when they began to live in Samogitia. Therefore, they had duties that were often closely related to this region. Merkellis Šemeta was the vice-prefect (Slavic – *podstarosta*, Latin – *vice-capitaneus*) of Samogitia. After that he became the governor (*tivun*) of Palanga, Tėdžiogala and Beržėnai. Finally, he occupied the place of the castellan of Samogitia. He had the son VACLAVAS who was *podkomory* (the judge of land-ownership cases) of Samogitia. Later, he was the castellan of Polotsk and Smolensk. The second son Merkellis was the *podkomory* of Ukmergė and Vilnius and the ma-

gistrate of treasury of the Grand Duchy of Lithuania (henceforth GDL).

At first, Stanislovas the brother of Merkelis was vice-prefect of Telšiai, after that he became the governor of Pajūris. Eventually, he occupied the office of the GDL as a *kuchmistr* (lat. *magister coquine*). Merkelis Vaitiekaitis Šemeta was the *marszalek* (lat. *marshalkus*) of the king and the governor of Dirvėnai. He inherited the latter office from his father Vaitiekus Jonaitis Šemeta.

Merkelis Stanislovaitis Šemeta was the most famous from this kin in political sphere. He was the member of the *Liege Lords Council* (rada panow). He was trustworthy because nobles confided him to defend various interests against the sovereign. Moreover, the monarch appreciated Merkelis as a person and he was appointed to edit the Second Lithuanian Statute. In 1569 M. Šemeta together with other famous representatives of the GDL elite – the Lithuanian liege lords – were participants in the *Parliament* (Sejm) of Lublin when the project of the union was discussed.

The middle of the 16th century was the biggest

culmination of Reformation. Most noblemen of the GDL including Šemetas corresponded very intensively with the duke Albrecht who was a resident of Prussia. The duke Albrecht advised urgently to send their children to foreign countries for studies (mostly to Germany which was the cradle of the Protestantism). Therefore, when the new religion spread it was needed to support at first Lutheran and later Calvinistic community and churches. In the region of Samogitia Šemetas distinguished themselves as diligent protectors and supporters of Reformation.

It is certainly true that brothers Jonas and Vaclovas Šemetas belonged to the local elite of the GDL and took an active part in the movement of Reformation. It is supposed that in 1567 Merkelis (succeeded by his son Jonas) was the person who took care and supported the Lithuanian Lutheran School in Tauragė. Jonas and Vaclovas had got good education in Leipzig University. They were interested in accumulation of books in their private libraries and communicated with highbrows of that time. It is possible that they were associated with a well known intellectual, historian and annalist Maciej Strykowski.

Įteikta 2004 05 12

Priimta spaudai 2004 12 06